

УДК 351.74 : 342.922 (477)
DOI: 10.15587/2523-4153.2018.135821

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПРИМУСУ У СЛУЖБОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ, НЕ ПОВ'ЯЗАНОГО ІЗ ЮРИДИЧНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

© Д. С. Припутень

У статті висвітлено наукові підходи до розуміння категорій як «примус», «державний примус», «адміністративний примус». Розкриті ознаки примусу у службовому праві України, не пов'язаного із юридичною відповідальністю. Виокремлені особливості примусу у службовому праві України, не пов'язаного із юридичною відповідальністю необхідно розуміти застосування передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу до правозобов'язаних суб'єктів, які піддаються дії їх негативних наслідків морального, особистісного, майнового, організаційного чи іншого характеру з метою попередження чи припинення протиправних дій, подолання їх шкідливих наслідків.

До заходів адміністративного примусу, не пов'язаного із юридичною відповідальністю, становлять власне адміністративно-попереджувальні заходи як сукупність заходів офіційного впливу державних органів, а у випадках делегування відповідних повноважень і громадських об'єднань щодо фізичних, юридичних осіб, незалежно від волі і бажання останніх, у вигляді моральних, особистих, майнових, організаційних обмежень їх прав, свобод, законних інтересів задля попередження вчинення протиправних діянь як будь-якими, так і конкретними особами, забезпечення правопорядку за будь-яких умов.

Мета адміністративно-попереджувальних заходів, яка має комплексний характер і фактично поєднує два елементи: загальнопревентивний та спеціально превентивний (загальну і спеціальну превенції). Застосовуються заходи адміністративного примусу попереджувального характеру для того, щоб попередити вчинення правопорушень з боку конкретних осіб і недопущення певних видів правопорушень. Ця обставина дозволяє умовно поділити власне попереджувальні заходи адміністративного примусу на дві підгрупи: заходи спеціального (деталізовані, із чітко вираженою спеціальнопревентивною метою) і загального (із загальнопревентивною метою) характеру

Ключові слова: адміністративно-попереджувальні заходи, адміністративний примус, запобігання, обмеження, службове право, превентивний характер, примус, припинення, публічна служба

1. Вступ

Необхідною умовою повноцінного життя суспільства є належний громадський порядок, тобто чітке і точне дотримання правил поведінки, встановлених для його членів і обов'язкових для них. Але у своїй діяльності держава не обмежується встановленням тільки обов'язків, а передбачає і систему юридичних гарантій, які мають забезпечувати їх здійснення. Серед гарантій такого забезпечення певна роль належить заходам адміністративно-примусового впливу, які в найзагальнішому вигляді є засобами цілеспрямованого впливу на свідомість та поведінку людини з метою спонукання її до певної, визначеної в правових нормах, поведінки.

2. Літературний огляд

В юридичній літературі зазвичай визначають три основних види державного примусу: кримінально-правовий, цивільно-правовий, адміністративно-правовий [1, с. 193]. Усі зазначені різновиди примусу розрізняються за підставами та процедурними особливостями застосування. Предметом даного дослідження є останній із зазначених видів державного примусу – адміністративний.

Цей адміністративно-правовий інститут протягом багатьох років привертая увагу більшості вітчизняних адміністративістів. Так, на доктринальному рівні приділялася увага адміністративному примусу в адміністративному праві у різні роки, різним його аспектам (роботи Д. М. Бахраха, В. К. Гіжевського,

Ю. С. Рябова, А. Т. Комзюка, Т. О. Коломоєць, А. П. Клошніченка, О. М. Бандурки, О. Ю. Солманової, О. І. Харитонової тощо), у роботах дисертаційного та публіцистичного характеру – адміністративному примусу у діяльності окремих державних органів – поліції, митних, податкових, охорони праці (роботи В. Т. Комзюка, Ю. Я. Кінаш, В. П. Чабана, В. В. Се-рафімова).

Заходам адміністративного примусу, не пов'язаним із правопорушеннями, присвячена робота Р. С. Мельника [2], однак він зробив акцент безпосередньо на засобах забезпечення законності при застосуванні заходів адміністративного примусу, не пов'язаних із відповідальністю, що й обумовило певну специфіку його дослідження. У повному ж обсязі заходи адміністративного примусу, не пов'язані із правопорушеннями (доречно обрати саме таку назву, а не “заходи примусу, не пов'язані із відповідальністю”, яка є дещо звуженою), на жаль, знову ж таки залишилися поза увагою вчених.

Примусу, на думку Ю. П. Битяка, В. В. Зуй та А. Т. Комзюка, властиві певні риси, суть яких зводиться, перш за все, до того, що використовується він публічними органами та їх посадовими особами і лише інколи – судами (суддями) та представниками окремих об'єднань громадян з метою забезпечення потрібної поведінки [3, с. 5–6]. Автори стверджують, що адміністративний примус має ряд особливостей, які дозволяють відрізнити його від судового примусу. Такими особливостями є те, що: адміністративний

примус використовується у службовому праві для охорони суспільних відносин, що виникають в цій сфері державної діяльності; механізм правового регулювання адміністративного примусу передбачає підстави і порядок застосування відповідних примусових заходів; порядок застосування примусових заходів регулюється, як правило, нормами адміністративного права, що включають норми адміністративного законодавства або адміністративно-правові норми актів органів виконавчої влади; застосування адміністративного примусу – це результат реалізації державно-владних повноважень органів публічної адміністрації і лише в виключних встановлених законодавством випадках такі засоби можуть застосовувати судді.

Але, незважаючи на досить ґрунтовну теоретичну розробку даного інституту адміністративного права, інтерес до нього залишається незгасаючим. Таку зацікавленість можна пояснити різними причинами, однією з яких є те, що велика кількість наукового матеріалу з даної проблематики належить до радянських часів, а висновки того дня часто не відповідають реаліям сьогодення життя нашого суспільства і багато в чому вимагають переосмислення. Отже, слід зосередити увагу на адміністративному примусі, регламентованому нормами адміністративного права України. І почати слід із розподілу заходів адміністративного примусу, як зовнішніх форм його прояву, на такі, що не пов'язані з правопорушеннями, і такі, що пов'язані із правопорушеннями.

3. Мета та задачі дослідження

Мета статті полягає в тому, щоб на підставі комплексного аналізу наявних наукових та нормативних джерел висвітлити поняття та особливості примусу в службовому праві, не пов'язаного із юридичною відповідальністю.

Для досягнення мети були поставлені наступні задачі:

- 1) розкрити розуміння примусу в службовому праві;
- 2) охарактеризувати особливості примусу в службовому праві.

4. Характеристика примусу у службовому праві України, не пов'язаного із юридичною відповідальністю.

З'ясуванню сутності адміністративного примусу також сприяє аналіз підходів до його визначення. В літературі висловлено багато різних варіантів визначення поняття «адміністративний примус». Так, Д. А. Гавриленко, О. П. Ключніченко визначають адміністративний примус не тільки як сукупність певних заходів, що застосовуються відповідними державними органами до певних суб'єктів, а ще й розкривають його призначення: «... з метою запобігання протиправним вчинкам, притягнення до відповідальності за адміністративні правопорушення, забезпечення громадської безпеки» [4, с. 11; 5, с. 91]. На відмінну від них, Ю. С. Рябов при визначенні адміністративного примусу говорить лише про певні заходи, не окреслюючи ні їх види, ні призначення,

наголошуючи при цьому тільки на позасудовому характері їх застосування [6, с. 9]. На думку В. К. Колпакова, під адміністративним примусом треба розуміти владне, здійснюване в односторонньому порядку і в передбачених правовими нормами випадках застосування від імені держави до суб'єктів правопорушень, по-перше, заходів попередження правопорушень, по-друге, запобіжних заходів щодо правопорушень, по-третє, заходів відповідальності за порушення нормативно-правових положень [1, с. 194].

Але, на нашу думку, наведені визначення не дають чіткої уяви про адміністративний примус у службовому праві України, не окреслюють форм його впливу на суб'єктів і не повністю розкривають його призначення. У зв'язку з цим, варто погодитися з думкою, що під адміністративним примусом у службовому праві України необхідно розуміти застосування передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу до правозобов'язаних суб'єктів, які піддаються дії їх негативних наслідків морального, особистісного, майнового, організаційного чи іншого характеру з метою попередження чи припинення протиправних дій, подолання їх шкідливих наслідків, покарання за вчинення правопорушення [7, с. 19; 8, с. 24].

Виходячи із запропонованого визначення, зупинимось детальніше на ознаках адміністративного примусу у службовому праві України, не пов'язаного з юридичною відповідальністю

Адміністративний примус насамперед є примусом правовим і здійснюється тільки на підставі закону. Юридичні норми регулюють, які заходи, за яких умов, у якому порядку, коли можуть застосовуватися [9, с. 492].

Виходячи з етимології слова «адміністрація», яке означає «управління» [10, с. 21], адміністративний примус є управлінським примусом. У більшості випадків він реалізується органами виконавчої влади. Серед суб'єктів, що застосовують заходи примусу, найголовніше місце, безперечно, належить правоохоронним органам. Вдаючись у своїй діяльності до різноманітних примусових заходів, вона тим самим і функціонує, виконуючи покладені на неї обов'язки.

В окремих випадках, говорячи про заходи стягнення, адміністративний примус може застосовуватися не тільки суб'єктами публічного управління. Інколи таке право реалізується іншими органами державної влади та місцевого самоврядування. Зважаючи на сказане, можна погодитися з думкою О. П. Ключніченка [4, с. 12], що застосування заходів адміністративного примусу є хоча у цілому і монополієм, однак не виключним правом органів державного управління.

Адміністративний примус, як наголошує А. Т. Комзюк, застосовується до осіб, які не зв'язані відносинами співпідлеглості [11, с. 317]. Особи, наділені правом на застосування адміністративного примусу, не є носіями дисциплінарної влади щодо тих, до кого застосовуються заходи примусу. Особи, які вступають в адміністративні правовідносини з приводу застосування заходів адміністративного примусу, не можуть бути членами однієї і тієї ж організації, органу влади, і замість відносин службової підлегло-

сті у даному випадку будуть присутні відносини позаслужбової підлеглості, у яких суб'єкти, що застосовують адміністративний примус, діють в офіційному порядку як носії державно-владних повноважень, є представниками влади. І тут слід погодитися з думкою О. П. Альохіна [12, с. 264], що в такому разі виключається застосування зазначених заходів керівниками будь-яких державних органів щодо підлеглих їм працівників.

Адміністративний примус частіш за все застосовується до осіб за незначні правопорушення, що не становлять великої суспільної небезпеки. Цей вид державного примусу не пов'язаний також із застосуванням суттєвих правообмежень до особи, яка піддає дії примусових заходів, із вторгненням у процесуальні гарантії особи. Цю ознаку адміністративного примусу виділив у своїй праці О. П. Ключніченко [4, с. 13], і вона, як уявляється, в ряді випадків має практичне обґрунтування.

Для адміністративного примусу, як вірно зазначає В. К. Колпаков [1, с. 196], характерна також численність органів і посадових осіб, яким надано право на його застосування. Адміністративний примус використовується у різних сферах державного управління, найрізноманітнішими посадовими особами. Широким також є коло посадових осіб поліції, які мають право застосовувати заходи адміністративного примусу, багато з них можуть застосовувати усі працівники поліції (адміністративне затримання, використання транспортних засобів громадян та організацій у разі службової необхідності тощо).

Адміністративний примус характеризує також і те, що заходи впливу, які застосовуються у процесі його використання, в багатьох випадках є засобами профілактики правопорушень та злочинів [1, с. 196].

Заходи адміністративного примусу можуть застосовуватися як до осіб, що вчинили адміністративні правопорушення (а в деяких випадках – і кримінально-правові порушення), так і до осіб, які правопорушення не вчиняли. Наприклад, застосування попереджувальних заходів застосовується з метою забезпечення громадського порядку і громадської безпеки за особливих умов (землетрус, епідемія тощо), коли правопорушення відсутні. Ось чому не можна погодитися з тими авторами, які пов'язують застосування адміністративного примусу тільки з правопорушеннями. Так, Д. М. Бахрах, всупереч фактичному стану речей, стверджує, що «примус здійснюється у зв'язку з неправомірними, шкідливими для суспільства діями як реакція на поведінку, що несе у собі шкоду. Його використання обумовлене конфліктом між державною волею, яка виражена у нормі права, та індивідуальною волею осіб, що порушують її. У разі, якщо немає неправомірних дій, немає і примусових акцій» [13, с. 198].

Проте, слід зазначити, що застосування будь-якого заходу адміністративного примусу за відсутності правопорушення (карантин, обов'язкове лікування, тимчасове обмеження руху транспортних засобів) має попереджувальний характер і переслідує мету недопущення можливих порушень громадського порядку, завдання шкоди громадянам та їх майну. У зв'язку з цим слід погодитися з позицією М. І. Єроп-

кіна, який зауважує, що «адміністративний примус застосовується для... забезпечення громадської безпеки, коли настання екстраординарних умов визначає необхідність застосування примусових заходів і за відсутності правопорушень» [14, с. 60, 67].

В наш час порядок застосування окремих адміністративно-примусових заходів регулюється значною кількістю законів та інших нормативних актів. Основні з них – це Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) [15], Митний кодекс України [16], Закони України «Про національну поліцію» [17], «Про Службу безпеки України» [18] та ін. У зв'язку з цим автор підтримує думку А. Т. Комзюка щодо необхідності у законодавчому врегулюванні основних, загальних питань адміністративного примусу, і в першу чергу потрібно розробити і прийняти загальний Закон «Про адміністративний примус», в якому об'єднати всі існуючі норми, що регулюють застосування заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю [11, с. 317].

Складний характер поняття «адміністративний примус», різноманітність заходів, що входять до його змісту, обумовлюють практичну необхідність класифікації зазначених заходів, приведення їх до певної системи, яка дозволить дати їм як інтегровану, так і диференційовану характеристику в межах єдиного системовираження [4, с. 27].

Чітка класифікація заходів адміністративного примусу, як неодноразово відзначалося у правовій літературі [3, с. 7], має не тільки теоретичне, але і практичне значення, так: по-перше, вона дозволяє глибше зрозуміти сутність адміністративного примусу як єдиного комплексного поняття, відмежувати його від інших видів державного правового примусу; по-друге, класифікація дозволяє визначити типи та види конкретних його заходів шляхом їх диференціації; по-третє, наукова класифікація заходів адміністративного примусу відкриває вихід у теорію, дозволяє вести теоретичні дослідження за найрізноманітнішими науковими проблемами адміністративного права, у тому числі і з питань забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу [19].

Питання класифікації заходів адміністративного примусу цікавлять науковців уже досить давно. Так, М. І. Єропкін ставив це питання у 1956 році, і вже у цей час він не був першим у дослідженні цієї проблематики [20]. Але, незважаючи на такий термін, вчені так і не прийшли до єдиної думки щодо класифікаційних груп, ознак заходів адміністративного примусу. Для прикладу наведемо кілька існуючих класифікацій заходів адміністративного примусу. Так, Г. І. Петров розглядав дві класифікаційні групи: адміністративні стягнення, під якими він розумів каральні заходи, і заходи адміністративного забезпечення, тобто заходи примусового впливу, що застосовуються з метою попередження правопорушень або забезпечення виконання органами управління покладених на них обов'язків [21, с. 299-301].

Д. М. Бахрах наділяє усі заходи адміністративного примусу санкційними властивостями, вважаючи, що існує три типи заходів адміністративного примусу: заходи запобігання, адміністративно-

відновні заходи та адміністративні стягнення (покарання) [22, с. 59].

Цікаву класифікацію заходів адміністративно-примусу запропонував Л. М. Розін. Критерієм класифікації, на його думку, є мета, з якою відповідний захід застосовується, і саме вона визначає підстави і порядок застосування кожного заходу. Ця класифікація має такий вигляд:

1) адміністративні стягнення, що застосовуються при притягненні до адміністративної відповідальності з метою покарання правопорушника;

2) заходи адміністративного припинення, які використовуються для припинення правопорушення, що вчиняється;

3) заходи процесуального примусу, які дають можливість встановити факт правопорушення, особу правопорушника, скласти документи, передбачені законом;

4) відновні заходи, призначені для поновлення порушеного правопорядку, прав громадян;

5) адміністративно-примусові заходи, що застосовуються з метою попередження правопорушення [23; 6, с. 182-186].

Не заглиблюючись у детальний аналіз зазначених та інших точок зору, зазначимо, що, на думку дисертанта, яка, до речі, не розходиться з позицією більшості вчених-адміністративістів [3; 24], найбільш прийнятною є класифікація, запропонована свого часу М. І. Єропкиним. Його трискладова класифікація адміністративного примусу – на заходи адміністративного попередження, заходи адміністративного припинення і адміністративні стягнення – була кроком вперед щодо попередніх. Її цінність полягала в тому, що, по-перше, вона сприяла виділенню низки приблизно однакових примусових заходів в окремі групи, і, по-друге, в основу внутрішнього системовиділення заходів адміністративного примусу було покладено потрібну мету їх застосування:

а) попередження можливих правопорушень та настання небезпечних для суспільства наслідків;

б) припинення протиправних дій;

в) покарання осіб, винних у вчиненні адміністративних проступків [14, с. 60–68].

Інтересам нашого дослідження відповідає аналіз лише заходів адміністративного попередження та припинення. Це пов'язане не з суто механічним відокремленням 2-х складових від третьої, а обумовлюється специфічним, особливим місцем адміністративних стягнень у загальній системі заходів адміністративного примусу, їх певними особливостями щодо заходів адміністративного попередження та припинення [25, с. 177; 26, с. 192].

5. Результати дослідження та їх обговорення

Особливості діяльності щодо реалізації заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю, та забезпечення її законності обумовлюють можливість самостійного дослідження питань забезпечення законності застосування тільки адміністративно-попереджувальних заходів та заходів адміністративного припинення.

Розмаїття адміністративно-попереджувальних заходів створює умови для їх класифікації, окрім вже

вищезазначених. Так, наприклад, О. Ю. Салманова пропонує класифікувати адміністративно-попереджувальні примусові заходи:

– за характером правоохоронного впливу на: особистісні, спрямовані на особу громадянина, його психіку і волю (перевірка документів, особистий огляд), організаційні, пов'язані із зміною організаційно-правового статусу суб'єкта (зупинення транспортного засобу, відвідування підприємств, установ, організацій з метою перевірки додержання правил, норм, стандартів, обмеження руху транспорту і пішоходів на окремих ділянках доріг тощо), майнові, які впливають на поведінку людей через різні об'єкти матеріального світу (огляд транспортних засобів, вантажу, використання транспортних засобів, засобів зв'язку, що належать фізичним чи юридичним особам);

– за об'єктом впливу на: ті заходи попередження, що застосовуються до фізичних осіб (перевірка документів, примусовий медичний огляд, входження на земельні ділянки, особистий огляд), до юридичних осіб (відвідування і огляд підприємств, установ, організацій, внесення подання про усунення причин і умов вчинення правопорушень), змішані (наприклад, використання транспортних засобів і засобів зв'язку);

– за строками реалізації на: разової та термінової дії [27, С. 8].

Л. Попов, залежно від безпосереднього призначення та характеру право обмежень, пропонує свою класифікацію заходів адміністративного попередження:

1) заходи, які застосовуються з метою попередження загрози настання можливих шкідливих, небезпечних, а нерідко й тяжких наслідків;

2) заходи, спрямовані на попередження правопорушень, при чому не тільки адміністративних проступків, але й злочинів (перевірка документів, які посвідчують особу);

3) заходи, які перешкоджають ухиленню від відповідних суб'єктів від виконання ними обов'язків (реквізиція, примусовий медичний огляд);

4) лікувально-попереджувальні заходи, призначення яких не тільки у забезпеченні громадської безпеки, але й лікування небезпечних душевнохворих, наркоманів, інфекційно хворих осіб [28, с. 292].

Вищезазначені заходи дійсно відрізняються від всіх інших адміністративно-примусових заходів своїм профілактичним характером, однак вони все ж таки залишаються примусовими заходами, застосовуються у примусовому порядку з боку уповноважених органів, в односторонньому владному порядку без згоди тих, по відношенню до яких вони реалізуються [29, с. 93], оскільки небезпека, якій вони протидіють, загрожує або конкретній фізичній особі, або суспільству і державі в цілому. Це знаходить свій прояв, як правило, у вигляді певних обмежень і заборон [30, с. 171]. Останні знаходять своє втілення у нормативно-правових актах, як правильно зазначає О. Малько, або ж прямо за допомогою абсолютно визначеної термінології, шляхом використання «операторів типу «заборонено», «посилити відповідальність», або ж опосередковано, шляхом використання «операторів типу «після», «окрім», «але» «за винят-

ком», «за умови» тощо» [31, с. 129]. Вони можуть бути попередніми для використання засобів припинення та адміністративних стягнень (наприклад, привід для обов'язкового медичного обстеження, а потім примусове лікування), логічно доповнюючи примусові заходи інших груп, що обумовлено їх спрямованістю на захист інтересів громадян, держави і громадських об'єднань [32, с. 73].

У законодавстві зарубіжних країн також визначаються засади застосування заходів адміністративного попередження, серед яких можна виділити: перевірку документів у громадян, посвідчень та інших документів у водіїв автотранспорту в окремих місцях і при виникненні надзвичайних обставин; відвідування приміщень кафе, барів, ресторанів, клубів та інших розважальних закладів, в окремих випадках відвідування підприємств та осель громадян з їх дозволу або у випадках переслідування злочинців; нагляд за особами, засудженими до позбавлення волі умовно чи звільненими з місць позбавлення волі достроково за бездоганну поведінку, або осіб, щодо яких встановлено нагляд поліції; перевірка за поліцейськими картками осіб, схильних до правопорушень, і проведення з ними індивідуальної попереджувальної роботи. Як зазначає Енді Ролкер, організація роботи поліції Великобританії щодо попередження правопорушень займає понад 30 % всієї її діяльності. У діяльності поліції США, Великобританії, Данії, Японії, Сінгапуру, Австрії, Німеччини, Швеції, Норвегії, Фінляндії, Канади в системі примусових заходів, на застосування яких вина наділена повноваженнями, превалюють саме заходи попередження, хоча у діяльності аналогічних державних поліцейських формувань Ізраїлю, Єгипту, країн Латинської Америки –

заходи припинення та стягнення [33, с. 126–127], що безсумнівно певним чином обумовлено не тільки сучасними соціально-економічними, політичними умовами, а й історичними умовами, на що вже було зроблено у роботі.

6. Висновки

На підставі комплексного аналізу наявних наукових та нормативних джерел висвітлено поняття та особливості примусу в службовому праві, не пов'язаного із юридичною відповідальністю та розкриті наступні задачі:

1. Примусом в службовому праві, не пов'язаного із юридичною відповідальністю необхідно розуміти застосування передбачених адміністративно-правовими нормами заходів впливу до правозобов'язаних суб'єктів, які піддаються дії їх негативних наслідків морального, особистісного, майнового, організаційного чи іншого характеру з метою попередження чи припинення протиправних дій, подолання їх шкідливих наслідків.

2. Особливістю заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю є здатність обмежувати права та законні інтереси різних осіб з метою охорони та впорядкування суспільних відносин у державі. Об'єктом зазначеного примусового впливу є фізичні та юридичні особи, які погоджуються з такою діяльністю державних органів щодо самих себе, але, у свою чергу, можуть вимагати від держави проведення (застосування) обґрунтованих та законних заходів примусу. У зв'язку з цим постає важливе завдання – забезпечення законності застосування заходів адміністративного попередження та припинення.

Література

1. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підр. К.: Юрінком Інтер, 1999. 736 с.
2. Мельник Р. С. Забезпечення законності застосування заходів адміністративного примусу, не пов'язаних з відповідальністю: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 211 с.
3. Битяк Ю. П., Зуй В. В., Комзюк А. Т. Переконавання і примус у державному управлінні. Адміністративна відповідальність: конспект лекцій. Харків: Укр. Юрид. Академія, 1994. 34 с.
4. Ключниченко А. П. Меры административного принуждения, применяемые милицией (Особенности. Классификация. Системовыражение): учеб. пос. К.: КВШ МВД СССР, 1979. 87 с.
5. Адміністративне право України: підр. / Битяк Ю. П., Богущкий В. В., Гаращук В. М. та ін. Харків: Право, 2000. 520 с.
6. Рябов Ю. С. Административно-предупредительные меры: Теоретические вопросы. Пермь: Кн. Изд-во, 1974. 82 с.
7. Безсмертний Е. О. Адміністративно-запобіжні заходи, що застосовуються органами внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Ун-т внутр. справ, 1997. 155 с.
8. Безсмертний Е. О. Адміністративно-запобіжні заходи, що застосовуються органами внутрішніх справ: дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Ун-т внутр. справ, 1997. 155 с.
9. Комзюк А. Т. Підстави застосування заходів адміністративного примусу // Проблеми боротьби з корупцією, організованою злочинністю та контрабандою. 1999. Т. 18. С. 492–496.
10. Советский энциклопедический словарь / ред. А. М. Прохоров. 4-е изд. М.: Сов. Энциклопедия, 1989. 1632 с.
11. Комзюк А. Т. Проблеми реформування законодавства, що регулює адміністративний примус // Проблеми наукового забезпечення адміністративної реформи в Україні. 1999. Вип. 2. С. 316–321.
12. Алехин А. П., Кармолицкий А. А., Козлов Ю. М. Административное право Российской Федерации: учебник. М.: ЗЕРЦАЛО, ТЕИС, 1996. 640 с.
13. Бахрах Д. Н. Административное право: учебник. М.: БЭК, 1996. 368 с.
14. Еропкин М. И. О классификации мер административного принуждения. Вопросы советского административного права на современном этапе. М.: Госюриздат, 1963. С. 60–68.
15. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради УРСР, 1984. додаток до № 51. Ст. 1122 (з наступними змінами та доповненнями).
16. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012. № 44-45, № 46-47, № 48, Ст. 552.

17. Про національну поліцію від 2 липня 2015 р. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015. № 40-41, Ст. 379.
18. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. Відомості Верховної Ради України, 1992. № 27, Ст. 382.
19. Игитов В. И. Административно-правовые и общественные меры воздействия в области охраны общественного порядка: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 1965. 16 с.
20. Еропкин М. И., Попов Л. Л. Административно-правовая охрана общественного порядка. Л.: Лениздат, 1973. 328 с.
21. Петров Г. И. Советское административное право. Л., 1960. 420 с.
22. Бахрах Д. Н. Административно-процессуальное принуждение // Изв. вузов. Правоведение. 1989. № 4. С. 59–64.
23. Розин Л. М. Проблемы классификации мер административного принуждения // Управление и право. 1982. Вып. 7. С. 182–186.
24. Битяк Ю. П., Зуй В. В. Адміністративне право України: конспект лекцій. Харків: НЮАУ ім. Я. Мудрого, 1996. 160 с.
25. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. Х.: “Основа”, 1999. 440 с.
26. Мельник Р. С. Адміністративні стягнення в системі заходів адміністративного примусу // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2000. № 3. С. 187–192.
27. Салманова О. Ю. Адміністративно-правові засоби забезпечення міліцією безпеки дорожнього руху: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 19 с.
28. Административное право: учеб. / ред. Л. Л. Попов. М.: Юрист, 2002. 697 с.
29. Гладун З. С. Адміністративне право України: навч. пос. Тернопіль: Карт-бланш, 2004. 579 с.
30. Битяк Ю. П., Богуцкий В. В., Гаращук В. Н. Административное право Украины: учеб. 2-е изд., пере раб. и доп. Харьков: Право, 2003. 576 с.
31. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юрист, 2003. 250 с.
32. Адміністративна діяльність. Частина особлива: підр. / ред. О. М. Бандурка. Харків: Вид-во Ун-ту внутр. справ, “ЕСПАДА”, 2000. 368 с.
33. Негодченко О. В. Забезпечення прав і свобод людини органами внутрішніх справ: організаційно-правові засади: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2003. 477 с.

*Рекомендовано до публікації д-р юрид. наук Легеза С. О.
Дата надходження рукопису 15.05.2018*

Припутень Дмитро Сергійович, кандидат юридичних наук, кафедра загальноправових дисциплін, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, пр. Гагаріна, 26, м. Дніпро, Україна, 49005
E-mail: dm_86@mail.ua